

VATANDAŞLARIN ÂMME HAKLARI
ve
MİLLÎ CÂMIANIN EMNİYET VE DİSİPLİNİ MESELESİ (*)

Ord. Prof. Dr. A. Fuad Başgil
Hukuk Fakültesi Dekanı

Bugün çok büyük dünya vukuatına şahit olmaktayız. Bütün memleketler bu vukuatı dikkatle ve ibretle takip etmekte ve yarınki yaşayışları için bu vukuattan ders almaktadır. Zaten ötedenberi büyük harpler beşer tarihinin mühim dönemeçlerini teşkil etmiş; her büyük harpten sonra insaniyet hayatında yeni bir devir açılmıştır. Bu devir bazan bir terakki ve inkişaf, bazan da bir gerileme ve sukut devri olmuştur. Jermen istilâsı önünde Roma'nın inkırazile açılan Orta zamanlar bir nevi sukut olmuş; fakat, buna mukabil, Bizans İmparatorluğunun imhasile neticelenen Osmanlı - Bizans harbi ve İstanbulun zaptile açılan Yenizamanlar ise beşer hayatında bir inkişaf devri olmuştur. On sekizinci asır sonlarından itibaren 1815 Viyana muahedelerine kadar Avrupayı altüst eden Fransız İhtilâl orduları ve I inci Napoléon harpleri on dokuzuncu asrın makine ve teknik medeniyetine, pozitivist ve maddici hayatına bir geçit teşkil etmiştir. Nihayet Umumî Harp sonunda açılan devirde ise insaniyetin dünya ve hayat hakkındaki kanaatleri kökünden sarsılmıştır.

İşte, bugün esefle şahit olduğumuz Avrupa harbi de, hiç şüphe etmiyelim ki, yarın bambaşka bir devrin başlangıcı olacak, ve, medenî dünyanın hemen bir buçuk asrındanberi mütearife halinde hakikat diye kabul ettiği hayat ve devlet prensipleri belki esasından değişecektir. Filhakika günün Avrupa harbinin muharip ve gayri

(*) Bu yazının aslı Erzurum Üniversite haftasında verilmiş bir konferanstır.

muharip, bütün medenî memleketleri bilhassa devlet hukukunun bazı ana meseleleri üstünde düşünmeğe sevkettiği daha şimdiden hiss olunmaktadır. Ve bu gayet tabiidir. Çünkü büyük harpler tesirlerini her şeyden çok fert ve câmia münasebetlerine âit telâkkiler ile hükümet ve idare usulleri üstünde gösterir; milletleri kendi hükümet ve idare usullerinden şüpheye düşürür; bu telâkki ve usuller üzerinde yeniden düşünmeğe mecbur eder. Geçen harpte müttefiklerin galebesi ve 1919 Versay muahedesi millî hâkimiyet rejimlerine zaferinin tacını giydirmişti. Bundan sonra kurulan Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya, Polonya, Baltık devletleri, hattâ Almanya bile millî hâkimiyet umdesine sarılmışlardı. Çünkü 1919 sulhu demokrasinin zafere götüren kudretinin bir tecellisi telâkki edilmişti.

Eğer tarihin verdiği şu işareti anlamakta yanılmıyorsak, katiyetle diyebiliriz ki, günün Avrupada cereyan eden kanlı maceralarından yarın için ibret ve intibah dersi almağa ve üstünde iyiden iyiye düşünmeğe lâyük ortaya bir çok mesele çıkacaktır. Bence çıkacak olan meselelerin başında vatandaşların âmme haklariyle millî câmianın emniyet ve istiklâlini telif meselesi gelecektir. Başka bir ifade ile, yarın bütün medenî dünya şu mesele üstünde düşünecektir: millî câmiaya nasıl bir siyasî teşkilât verelim ki, bu teşkilât içinde hem bir taraftan vatandaş, haklarının hakikî teminatını bulsun, hem de diğer taraftan millî hayat için lâzım olan emniyet, tamamlık ve istiklâl hakkile korunmuş olsun.

İtiraf edelim ki, bu yeni bir mesele değildir. Bilâkis siyasî hukukun ötedenberi en mühim ve en çetrefil bir faslını teşkil etmiştir. Bununla beraber, bugünkü Avrupa harbi dolayısıyla fevkalâde bir ehemmiyet almış ve millî câmialar için can noktası olmuştur.

İşte aşağıdaki sahifeleri bu meselenin, halline demiyorum, iza-hına tahsis edeceğiz. Bu sahifelerde vatandaşların âmme hakları fikrinin kısaca tarihte geçirdiği istihaleleri ve bu fikre bugünkü emperatifler önünde verilmesi gereken vüs'at ve şümulü, nihayet millî câmianın emniyeti ve istiklâli zaruretile vatandaş haklarının tefili çârelerini araştıracağız.

*
**

Vatandaşların âmme haklarından ne anlıyoruz? evvelâ bunu tesbit edelim. Amme hakları diye millî câmia azasından her birinin, sıfatı, iktisadî ve içtmaî vaziyeti ve mevkii ne olursa olsun, sırf insan olmak itibarile şahsını himaye eden; insan şahsının ve insanlık

cevherinin maddî, manevî ve fikrî inkişaf ve tekemmülünü temine yarayan mücadele ve selâhiyetlere diyoruz. Can, mal ve mülk, mesken, âile şeref ve haysiyet masuniyeti; fikir, söz, yazı ve vicdan serbestliği âmme haklarının başta gelenleridir. Bu haklara insan tabiatının ve yaradılışının ezeli imtiyazları manasına, tabii haklarda denir. Herkesin sıfat ve mevkiinden sarfınazar, sırf insanlık mahiyetinin imtiyazları manasına insan hakları da denir. Netekim meşhur 1789 Fransız beyannamesi bunları insan hakları diye tavsif etmişti. Bu haklara ekseriya ferdi haklar yahut hürriyetler de denir. Çünkü bütün âmme hakları son ifadesini ferdin maddî, manevî ve fikrî inkişafında ve vatandaşın hürriyeti fikrinde bulur. Bir memlekette şahıs, mülk, mesken ilah.. tecavüzden masundur demek; herkesin maddî ve manevî şahsında, mülkünde ve meskeninde kanunların çizdiği hudut dahilinde tasarruf etmeğe ve kanun harici bir muameleye maruz kalmaktan aslâ endişe etmeyerek emniyet ve huzur içinde yaşamağa hakkı vardır demek olur. Herkesin böylece kanunî hudutlar dahilinde korkusuzca ve endişesizce hareket edebilmesine ve bu sayede duyduğu iç emniyet ve kuzuruna ise, hukuk dilile, hürriyet denir. Şu halde, âmme hakları dediğimiz mücadele ve selâhiyetler, netice itibarile, ferdin fiil ve hareket, söz ve vicdan hürriyetinden başka bir şey değildir. Ve bundan dolayı bunlara ferdi hürriyetler denir.

*
**

Amme hakları yahut ferdi hürriyetler fikrinin tahakkuku hukuk tarihinde nisbeten yenidir. Eski tarihin bazı pek müstesna anları bir tarafa bırakılırsa, bütün eski ve orta çağlarda ferde âmme hakları tabirile ifade ettiğimiz masuniyetler tanınmamıştır. Filhalka eski devirlerde de ferdin can, mülk ve mesken hürriyet ve masuniyetleri hiç yoktu değil. Fakat eski devirlerde bu hürriyet ve masuniyetler ferdi yalnız diğer ferdlerin tecavüzünden himayeye matuf kalmakta idi. Ferdin, siyasi kuvveti ellerinde tutanlara yani hükümet edenlere karşı hürriyet ve masuniyetinin aslâ maddî bir teminatı ve hukukî bir mesnedi yoktu. Eski müstebit hükümdarların ve etbanın zulmünden şikâyet edilecek tek bir kapı vardı, o da Allah kapısı idi. Eski müstebit rejimlerce mutad olan kanunsuz takipler, hapis ve idamlar, mal ve mülk müsadereleri, angarye ve cezimeler o devirler için insan haklarından bahse bile imkân bırakmazdı.

Eski devirler için bunu tabii görmek lâzımdır. Çünkü bir memlekette insan şahsını ve şerefini himayeye mahsus bir takım hak ve masuniyetlerin tanınması için, evvelemerde, insan şahsının bütün değerlerin üstünde bizatihi bir değer olduğunu ve bu bakımdan her sınıf ve zümreye mensup insanların, hükümet edenlerle hüküm alanların müsaviliğini kabul etmek ve buna inanmak lâzım gelir. Bütün eski ve orta çağlarda böyle bir inanç yalnız mahdut bir mütefekkir ve filozof muhitine münhasır kalmıştır. Gerçi islâmiyet insanı eşref ve «ahseni mahlûkat» diye tavsif etmiş ve bu suretle insan değerinin ve şerefının üstünlüğü prensibini vaz etmiş idi. Fakat islâmiyetin koyduğu bu prensip sadece dinî bir ahlâk prensibi mahiyetinde telâkki edilmiş ve aslâ siyasi bir umde halini alamamıştır. Bu prensibin siyasi bir kıymet alması ve bir Devlet umdesi haline gelmesi yeni zamanlar başlarında zuhûr eden bazı hareketlerle, hususile reform hareketleriyle alâkadardır. Bu hareketlerdir ki, âmme hakları fikri uyanmış ve ehemmiyet almıştır. İngiltereden sonra Fransaya geçen bu fikir, cihanşümulcu Fransız inkılâpçıları tarafından Avrupanın dört köşesine yayılmıştır. Hattâ Osmanlı İmparatorluğunun Balkan hudutlarını aşarak Devlet merkezine kadar gelmiş ve Sultan Mecidi 1839 da bir «Hattı humayun» isdarına sevk etmiştir. Gülhane meydanında okunan ve «Gülhane hattı humayunu» diye meşhur olan bu ferman iledir ki, Türkiyemizde âmme hakları fikri ilk defa resmen ortaya atılmıştır. Bu ferman Türkiyede «emniyeti can ve mahfuziyeti ırz ve namus ve mal» esasının vaz olduğunu ve bu suretle memlekette kanun devrinin başladığını ilân etmiştir. Gülhane hattı bizde ferdî hürriyet yahut vatandaş haklarının ilk resmî vesikasıdır. Bilâhere 1876 kanunu esasisile 1909 muaddel kanunu esasisinde kanunî ifadesini ve müeyyidesini bulan bu fikir, farklı bir ruh ve anlayışla, bugünkü teşkilâtı esasiye kanununumuzda «Türklerin hukuku âmmesi» ünvaile 5 inci faslı teşkil etmektedir.

*
**

Manasını ve kısaca tekâmülünü gösterdiğimiz âmme hak ve hürriyetleri fikri son iki asırlık tekâmülünde mutlak ve izafi olmak üzere iki muhtelif telekkiye bürünmüştür.

Ferdî hürriyetin yahut ferdin âmme haklarının mutlak telâkisine göre; insan için hürriyet mutlak bir surette bir hak ve imtiyazdır. Ve bu hak tabiidir. Yani bir devlet câmiası bile farz etmez. Zaman ve mekân içinde değişmez. Cisimler için sukut nasıl tabii

bir kanunun ifadesi ise, insan için de hürriyet tabii bir kanunun ifadesidir. Kuş serbest havada uçmak, balık geniş suda yüzmek ister. İnsan da hür olmak, yani serbest bir içtimai muhitte kendi akıl ve iradesine tâbi olarak yaşamak ister. Devlet teşkilâtının gayesi ferde bu hürriyeti teminden ibarettir. Ve yalnız bundan ibarettir. Bir memlekette bir hükümet ve idare heyeti ve teşkilâtı sırf bunun için vardır. Ferde hürriyetini hakkile temin etmiş olan bir hükümet vazifesini hakkile yapmış; aksi takdirde varlığının sebebinin ve hikmetini kaybetmiş olur.

Filhakika insan iyi kötü bir câmia içinde doğmakta ve yaşamaktadır. Binaenaleyh zarurî olarak câmiaya karşı bir takım vazife ve mükellefiyet kabul edecektir. Başka türlü câmia hayatı mümkün olmaz. Fakat bu vazife ve mükellefiyetler ferde devlet kuvvetile temin olunan hürriyet ve emniyetin bir bedeli ve bir karşılığıdır. O suretle ki, devlet ferde temin ettiği hürriyet ve emniyet nispetinde ve sırf bu hizmetin karşılığı olarak ondan bir vazife ve mükellefiyet isteyebilir.

Şüphesiz, ferdin bu hürriyet ve emniyet hakkı hudutsuz değildir. Bir câmia içinde yaşayan bir insanın hürriyet sahası hudutsuz olamaz. Aksi takdirde cemiyet hayatı imkânsız bir hale gelir. Şu halde, bütün mesele bu hürriyetin hududunu tayindedir. Ferdin hürriyetinin hududu nedir ve ne olabilir?

Bu hudut, hürriyetin mutlak telâkkisine göre, başkasının hürriyetidir. Başkasının hürriyetine tecavüzün delili de zarardır. Netice itibarile, ferdin hürriyeti, hududunu zarar fikrinde bulur. Buna göre, her birimiz dilediğimiz gibi hareket etmeğe, konuşmağa, yazmağa; dilediğimiz işi görmeğe hakkımız olacaktır. Ve yalnız, başkalarının şahsına veya mülküne zarar verebilecek bir harekette bulunmayacağız. Bulunursak, hürriyetimizin hududunu aşmış, başkasının hürriyetine tecavüz etmiş oluruz ve bundan dolayı cezalandırılırız. Yahut bu filimizle vücuda gelen zararı ödemeğe mahkûm oluruz.

Bir kaç misal ile fikri aydınlatalım: meselâ, tarla sahibi tarlasını dilediği gibi tasarruf edecek; ister kendisi ekecek, ister yarıya verip ektirecek yahut hiçbir şey yapmıyarak tarlayı boş bırakabilecektir. Çarşının kalabalık bir pazar yerindeki bir dükkân sahibi ister dükkânını kendisi işletecek, ister kiraya verecek yahut kapısını kapayıp onu muattal bırakabilecektir. Yine meselâ evimi süpürüp çöplüğünü sokağa atabileceğim yahut hiç süpürmeyip çöplük içinde oturabileceğim. Evimi dilediğim tarzda inşa ettirebilecek, is-

ter penceresiz yaptırarak, ister güneşe arkamı verebileceğim; Çünkü böyle hareket etmekle lâlettayin kimsenin hürriyetine tecavüz etmiş; muayyen bir şahsa zarar vermiş olmam. Eğer çöplüğümü so-kağa atarken birinin üstünü kirletirsem, işte o zaman başkasına zarar vermiş olacağım için bundan mes'ul tutulurum. Yine meselâ, kalem sahibi bir kimse, başka birine tecavüz etmemek şartile gazete, kitap ve risale çıkararak beyendiği bir fikir ve kanaati fütursuzca müdafaa ve neşredebilecektir. Hulâsa, herkes başkasının şahsına, mülküne, şeref ve haysiyetine tecavüz teşkil etmiyen ve bir zararla neticelenmiyen her işi ve hareketi yapmakta; her fikir ve kanaati müdafaa ve neşretmekte serbest olacaktır.

İşte, hak ve hürriyetin mutlak telâkkisi. Görülüyor ki, bu telâkki de fert muayyen bir câmia içinde geniş bir hareket serbestliği ile kendi başına bir âlem teşkil etmekte ve adetâ taçsız bir hükümdar kesilmektedir. Devlet ve idare ferdin hodgâm arzularına adetâ bir hizmetkâr yapılmaktadır. Câmia hayatı ve bu hayatın icap ettiği emniyet ve disiplin lâzimesi ferdin hodgâmlığı önünde ikinci plâna düşürülmekte ve devlet sadece polis ve zabıta teşkilâtı halinde ferdi hürriyetlerin bekçisi rolile iktifa etmektedir.

*
**

Geçen asır boyunca ve tâ büyük harbe kadar, Türkiyemiz de dahil olduğu halde, medenî memleketlerde hâkim olan ve uğrunda ihtilâller koparılıp kanlar dökülen hürriyetin bu fertçi ve mutlak telâkkisi, itiraf edelim ki, daha büyük harp sonunda tarihe karışmıştır. Büyük Harp sonunda millî ve beynelmilel hayat ve münasebetlerin aldığı yeni şekiller ve yeni istikametler önünde bu telâkkiden ister istemez dönülecekti. Zaten, kuvvetle hâkim olduğu devirde bile bu telâkki bütün şiddet ve şümulile tatbik sahası bulamamıştı. Bulamazdı, çünkü, fert ve câmia münasebetleri meselesine böyle bir hürriyet ve hak telâkkisinden hareket etme demek, millî birliği inhilâle mahkûm etme demek olurdu. Fikir ve kanaat ifratları yaşanan hayatın icap ve ihtiyaçları karşısında ister istemez dökülmekte ve hayat, akan su gibi, kendi yolunu kendisi açmaktadır.

Büyük harbin ahlâkî ve içtimai hayatta hâsil ettiği bitmez tükenmez neticelerinden biri ve belki başta geleni, ortaya yeni bir hayat ve millet telâkkisi çıkarmak olmuştur. Harpten sonra, millî câmialar müstakil ve kendilerine kifayet eder birer cüzütam hali-

ni almağa yörümüşlerdir. Hususile yeni kurulan millî devletler, haşin denilebilecek bir titizlikle, milliyet umdesine sarılmış ve milliyet fikri artık eski romantik çerçeveden sıyrılarak müsbet bir hükümet ve idare plânı halini almıştır. Bu vaziyet karşısında hak ve hürriyetin eski fertçi ve mutlak telâkkisi kıymet ve ehemmiyetini kaybetmeğe ve yerini millî hayat ve imkânlarla ölçülü yeni bir telâkkiye bırakmağa doğru gitmiştir. Artık, ferdin hak ve hürriyetleri, bu âlemdeki her şey gibi, nisbî ve izafî kabul edilmek ve buna göre hudutlanmak lâzımgeldiği hakkında kanaatler belirmiştir. Günün Avrupa harbi bu kanaatleri umumileştirmiş ve bir kat daha takviye etmiştir. Bugün muhakkak nazarile bakabiliriz ki; yarının devlet hayatında her memlekette millet, millî hayat, disiplin ve emniyet meselesi millî siyasetin ana direği olacak ve ferdi hak ve hürriyetler millî hayat ve disiplin ihtiyaçlarile ölçülecek ve ayarlanacaktır. Ferdin hürriyeti hattâ hayatı, refahı ve emniyeti millî câmianın hürriyet ve istiklâline, refah ve emniyetine bağlanacaktır. Ve muhakkak bağlanması lâzımdır. İnsan yalnız başına yaşayan bir mahlûk değildir. Her birimiz bir vatan toprağı üstünde ve bir millî cemiyet içinde doğuyor ve yaşıyoruz. Hayat ve mukadderatımız elbette bu vatan ve cemiyetin hayatına ve mukadderatına bağlıdır. Vatan parçalanır ve millî câmia inhilâl ederse, benim hak ve hürriyetimin gayesi hattâ manası kalmaz. Binaenaleyh vatandaşların hak ve hürriyet sahalarını tayin ederken üstünde doğup içinde yaşadıkları vatan ve cemiyetten sarfınazar ederek onları mutlak birer varlık gibi almağa akliselim için imkân yoktur. Vatandaşın hak ve hürriyeti millî câmianın hürriyet ve istiklâline, yurdun refah ve emniyetile ölçülü ve onunla mukayyet olmak lâzımgelir. Disiplin ve emniyetten mahrum olan bir câmiada kimse hak ve hürriyetinden emin olamaz.

Şu halde, gayet tabii olarak, millî câmianın hürriyet ve istiklâlinin, emniyet ve refahının teminatçısı ve tahakkuk ettiricisi sıfatile devlete daha geniş birer rol tanımak icap eder. Devlet kanunları, nizam ve teşkilâtile vatandaş haklarını ve ferdi hürriyetleri tayin ve tahdit edecek; ferdi hayat ve hürriyeti millî câmianın emniyeti ve selâmeti bakımından muayyen bir nizama bağlayacaktır.

Ferdin mülkü ve âilesi hattâ şahsı bile yalnız ferde âit kıymetler değildir. Bunlar aynı zamanda millî ve maşerî varlıklar ve kıymetlerdir. Vatandaşın bedenî ve ahlâkî sıhhatini koruması, ev ocak kurması, çocuklarını terbiye edip yetiştirmesi, mülkünü içtimâî fayda ve menfaata uygun bir surette işletip istismar etmesi birer ferdi

hak olmaktan ziyade birer millî ve içtimai vazife ve fonksiyondur. Millî servetin muhafızı ve idare edicisi, içtimai vazifelerin murakıbbı ise devlettir. Binaenaleyh devlet ferdi hareket ve faaliyetlere istikamet vermeğe, ferdi kuvvet ve kabiliyetleri vatan ve millet için daha verimli ve faydalı bir hale koymağa, mezun değil, mecburdur.

Evet, vatandaş çöplüğünü sokağa atmakla belki muayyen bir şahsa zarar vermiş olmuyor. Çarşının işlek bir yerindeki dükkânını kapayıp âtıl bırakmakla kimsenin hürriyetine tecavüz etmiyor. Kalem sahibi aklına geleni yazmakla kimseyi incitmiş olmuyor. Vatandaş bedeni ve manevi sıhhatine itina etmemekle nihayet nefsi-ne zulüm etmiş oluyor. Fakat bütün, bu hareketlerle bu vatandaş şehrin, câmianın ve neslin sıhhatine, menfaatine, emniyet ve istiklâline kast etmiş oluyor. Millî servetin, sıhhat, menfaat ve emniyetin koruyucusu sıfatıyla, devlet bu hareketleri menedecek ve ferde millî menfaat ve emniyetin müsaadesi nispetinde hak ve hürriyet tayıyacaktır. Şu halde hak ve hürriyetlerimizin vüs'ati, mukadderatımızın bağlı olduğu millî câmianın haldeki ihtiyaçları ile, istikbale ait ilerleme ve yükselme ümit ve temennilerile hudutlanacaktır.

Hak ve hürriyeti böyle olma ve anlama, işte izafî ve camiacı telâkki budur. Ve bugünün hele yarının hâkim telâkkisi de bu olmaktadır. Bunu şöyle hulâsa edebiliriz:

Mensup olduğum câmianın bir uzvu sıfatıyla haiz olduğum hak ve salâhiyetlerimi dilediğim gibi kullanmakta serbestim. Ancak, bu hürriyetimi, evvelâ, başkalarının zararına olarak kullanmamağa; saniyen de millî câmia menfaatlerine, emniyet ve istiklâline uygun bir surette kullanmağa mecburum. Bu mecburiyetimin hududunu yani hak ve vazifelerimin vüs'atini devlet kanun ile tayin edecektir.

Hak ve hürriyetin şu mutlak ve izafî veyahut fertçi ve câmiaci telâkkilerinden biz hangisini almalıyız? Biz bu iki telâkkiden birincisini yani hak ve hürriyetin mutlak ve fertçi telâkkisini kabul edemeyiz. Modası geçmiş olduğu için değil, flân ve falân memleketler bu telâkkiyi reddettikleri için de değil. Türkün içtimai psikolojisine, Türkiye siyasi bünyesine ve bugünkü memleket ihtiyaç ve menfaatlerine uygun düşmediği, hattâ zararlı olduğu için kabul edemeyiz. Bir kerre, Türk hususî hayatında fertçi ise de siyasi hayatında tamamile câmiacıdır. Devlet ve otorite duygusu Türkün ruhunda mün-

demidir. Makul ve âdil dir devlet otoritesi Türk'e aslâ ağır gelmiyen bir şeydir. Türk bu otoriteyi arzu eder ve arar. Bulamadığı yerde bunu icadeder. Buna en güzel ve en yakın misal, mütareke devri ve bunu takip eden İstiklâl hareketleridir. 1919 mütareke devrinin devlet hukuku bakımından en fârik vasfı devlet kudretinin inhilâli, siyasî otoritenin acze düşmesi idi. Bu aczin neticesi Anadolu'da yer yer eşkıya türemesi oldu. Halkta emniyet ve huzur kalmadı. Bu huzursuzluk içinde herkes kuvvetli bir devlet otoritesinin teşekkülünü temenni eder oldu. Hemen herkes itaat edilecek, emirlerine inkiyat edilecek bir câmia kudretinin zuhûrunu bekledi. Erzurum ve Sivas kongrelerinde ve nihayet Ankarada kurulan Büyük Millet Meclisi Hükûmetinde memleket halkı temenni ettiği ve beklediği bu otoriteyi buldu. İstiklâl savaşlarımızda muvaffakiyetimizin psikolojik âmillerinden biri de bu olmuştur.

Hak ve hürriyetin mutlak ve ferçi telâkkisi Türkiyemizin siyasî bünyesine de uygun değildir. Türkiyemizin siyasî bünyesinin ruhu merkezîyettir. Yani tek irade ve hâkimiyet, tek muta makamdır. Bu merkezîyeti temin için Osmanlı hükümdarları mütemadiyen çalışmış; dahildeki istiklâl dâiyelerile durmadan mücadele etmiş, «hukuk ve istiklâlî saltanatı» tecezziden vikayeye gayret etmiştir. Bugünkü Türkiyemizin temelini de siyasî merkezîyet teşkil etmektedir. Sıkı bir siyasî merkezîyet ise siyasî câmiacılığın hususî bir şeklinden başka bir şey değildir.

Bu telâkki bugünkü memleket ihtiyaç ve menfaatlerimize de uymaz. Türkiyemizin bugün en çok muhtaç olduğu şey; halk ile hükûmetin el, gönül ve menfaat birliği yaparak güzel ve geniş yurdu imar etmektir. Halbuki hak ve hürriyetin mutlak ve fertçi telâkkisi böyle bir birliğe engeldir. Çünkü bu telâkki, esasında, hodgâmlığın ve şahsî menfaat kaygusunun hak maskesine bürünerek meydana çıkmasından başka bir şey değildir. Bu telâkki zengin ve mamur memleketlerde belki bir zaman için tatbik sahası bulabilir. Nitekim geçen asırda bu telâkkinin hâkim olduğu memleketler geniş kolonileri ve gittikçe artan sanayi ve ticaret faaliyetleriyle zengin ve mamur memleketlerdir. Bu vaziyette bulunan bir memlekette, işleri çok yolunda giden fert, devlete karşı «gölge etme başka ihsan istemem» diyordu.

Halbuki bizde vaziyet tamamiyle aksinedir. Fakir halkımız, asırlarca bakımsız kalmış şehir ve köylerimiz devlet eline ve himmetine muhtaçtır. Bizde halk, hayatının nizamını, sıhhat ve refahının imkânlarını bile devletin müdahalesinden ve yardımından beklemek-

tedir. Bizde hak ve hürriyetin mutlak ve fertçi telâkkisine sapmak, ferdi ve halkı kendi başına bırakmak ve hükûmetle halkın münasebetlerini, eskiden olduğu gibi, yalnız vergi ve asker toplamağa hasretmek demek olur. Türkiye bunu tecrübe etmiştir. Ve neticede başka memleketlerden çok geride kaldığını acı acı müşahede etmiştir. Aynı tecrübeyi tekrar eden husranla karşılaşır.

Binaenaleyh Türkiyemizin devlet sisteminde hodgâm telâkkilerin yeri olmamak ve vatandaş hak ve hürriyetleri meselesinde izafi telâkkiyi tercih etmek lâzımgelir.

Bu telâkki millî devlet fikrine, millî emniyet, refah ve istiklâl ülküsüne cevap veren bir telâkkidir. Ve millet fikrinin mantıkî bir neticesidir. Filhakika, dikkat edersek, millet geniş ve ebedî bir âileden başka bir şey değildir. Bu âilenin efradı, sönme bilmiyen bir hararet ve heyecan ocağının yani müşterek bir tarihin bağlayıcı ve kaynaştırıcı hatıraları etrafında birleşmiştir. Damarlarında aynı ecadın kanı dolaşan; gönüllerinde aynı bir câmia ve vatan aşkı tutuşan bu geniş ve kalabalık âilenin *pateri* eskiden hükümdar idi; bugün müteaddit uzuvlar ile temsil ve heyeti umumiyesi hukukan bir şahıs itibar olunan devlettir.

Bir âilenin bir saadet yuvası halini alması için, âile babasının şuurlu ve şefkatli otoritesi ve velâyeti altında âile efradının kendi şahıslarından ziyade yuva için çalışmaları ve saadetlerini müşterek yuvanın refah ve saadetinden beklemeleri lâzımgelir. Bunun gibi millet âilesinin de mes'ut olabilmesi için devletin şuurlu ve düzen verici sevk ve idaresi altında vatandaşların karşılıklı olarak yardımlaşması ve, durmadan müşterek kovanlarına bal taşıyan arılar gibi, müşterek yurdun imarına çalışması lâzımgelir. Bunun tahakkukunun ilk ve son şartı da, hodgâm bir hak ve hürriyet telâkkisinden sıyrılmak; câmia hak ve hürriyetini, emniyet ve selâmetini baş plânda tutma terbiyesidir.

İşte hak ve hürriyetin izafi telâkkisi tamamile bu terbiyeye istinat etmektedir. Fakat bu terbiye yalnız fertte ve halkta değil; aynı zamanda ve bilhassa hükûmet edenlerde de şarttır. Çünkü, hak ve hürriyetin izafi telâkkisinde, devlet yani netice itibarile hükûmet ve idare başında bulunanlar ferdi hareket ve faaliyetlere geniş ölçüde müdahale salâhiyeti kazanmaktadır. Meselemizin can noktası da burasıdır. Eğer, hususile millî hâkimiyet rejimindeki bir devlette, hükûmet ve idare başında bulunanlar fertte ve halkta görmek istedikleri terbiye ve fazilet ile kendileri mücahhez değil iseler; eğer hak ve hürriyetin mutlak telâkkisini başkaları hakkında hod-

gâmlığın bir ifadesi gördükleri halde, kendileri eser ve hareketleriyle hodgâmlığın timsali olurlarsa; eğer haiz oldukları müdahale salâhiyetini şuursuzca ve gelişigüzel kullanmak gafletine düşerlerse o zaman müdahale siyaseti felâkete inkılâp eder. Devletin millî vasfı kalmaz. Millî hâkimiyet ve siyaset bir sözden ibaret olur. Ve devlet esasından sarsılır. Hak ve hürriyetin izafî ve câmiacı telâkkisinden ve bu telâkkinin icap ettiği müdahale ve himaye siyasetinden memleket hakkında beklenen hayır ve selâmetin tahakkuku için her şeyden evvel hükûmet ve ideranın hakkaniyete ve fazilete dayanması ve bu hususta vatandaşa örnek olması lâzımdır.

Fikrimizi bir misal ile aydınlatalım: bir memlekette devlet gâh bal toplıyan bir arıcı, gâh iyi bir âile babası gidişi alır. Malûm olduğu üzere, bazı arıcı vardır ki, arılarını sahibi bahtına bırakır. Onları yalnız başkalarının çalmasından ve muzır hayvanların zararından korur. Ve zaman zaman da kovanları açarak arıların biriktirdiği balı toplar. Bazı devletlerde hükûmet ve idare bu türlü arıcıya benzer. Halkın içtimai, sıhhi ve iktisadi durumile alâkadar olmaz. Onu yalnız başkalarının el uzatmasından korumağa çalışır ve fakat halkile münasebeti vergi ve asker toplamağa münhasır kalır. Bu türlü devlet telâkkisine nefret! Bazı arıcı da vardır ki, arılarını yalnız muzır hayvanların zararından korumakla kalmaz, aynı zamanda arılarına güzel ve temiz kovanlar yapar, onları her gün timar eder ve besler. Onlar için bahçesinde çiçek ve meyva yetiştirir. Fakat, bütün bu dikkat ve itinayı bir maksat için yapar ki, o da bal almak, daha çok bal almaktır. Bu türlü bir devlet telâkkisinin, memlekete arı kovanı gözile bakan bir hükûmet teşkilât ve faaliyetinin de bizim idealimizde yeri yoktur. Bizim İdealimizde Devlet, içtimai hayat ve menfaatlerin nâzımı ve millî ülkülerin hâmilî yani bir kelime ile millî ve aktif Devlettir. Millî Devlet ise şu veya bu maksadla arı yetiştiren arıcıya değil; iyi ve namuslu bir aile babasına benzer. O da böyle bir âile babası gibi, millet efradından her birinin refah ve saadetini, bazı kimselerin refah ve saadeti için bir vâsıtâ değil, bizzat gaye alır.

Dikkat edersek, Teşkilâtı Esasiye kanunumuzun kabul ettiği halkçılık umdesinin hakikî manası da budur. Halkçı Devlet, halk üzerinde iyi ve namuslu bir âile babası vesayeti icra eden Devlettir. Halkçı devletin hükûmet ve idare adamları halkın sıhhatini, huzur ve refahını kendilerinin bileceklerdir. Halkçı hükûmetin remzi, halk için hükûmettir. Hükûmet ve idare teşkilâtının halk için ve sırf halk için işlediği bir memlekette vatandaş hak ve hürriyetlerini fertçi

ve mutlak telâkki etmeğe imkân yoktur. Bu hak ve hürriyetler tabiatile izafî kalacak yani câmia hayat, emniyet ve refahına bağlanacaktır.

Netekim bugünkü Türkiyemizde bağlanmıştır. Teşkilât kanunumuzun kabul ettiği Devletçilik umdesi vatandaş hak ve hürriyetlerinin izafî ve câmiacı telâkkisinin veciz bir ifadesidir. Bu umde ise asıl milletimizin câmiaca hürriyet ve istiklâl uğrunda döktüğü kanlarla yuğurulmuştur.

Ötedenberi bazı hukukçular ferdi hak ve hürriyet fikrile millî emniyet ve disiplin zaruretinin istilzam ettiği devletçilik politikasının telifini kabil görmezler. Filhakika hak ve hürriyete fertçi ve mutlak bir mana verilirse kabil değildir. Fakat bu âlemin her kıymet ve nimeti gibi, hak ve hürriyet de izafî alınır ve ferde câmia hayat ve menfaatlerinin müsaadesi nisbetinde hak ve hürriyet tanınır yani devletçilik siyaseti halkçılık umdesile ikmal edilirse arada asla tezat kalmaz. Bilâkis bugünkü hayat ve menfaatlerin icap ettiği yeni bir sistem vücuda gelir. Netekim bugünkü Türkiye teşkilât hukuku bu yolu tutmuş hattâ bu sistemi icad etmiştir. Bugünkü Avrupa harbi sonunda bir çok devletlerin de bu yolu tutacaklarından şüphe etmiyoruz.

Ord. Prof. Dr. A. Fuad Başgil